

Starpziņojums par Cēsu novada kultūras attīstības stratēģijas 2030 rīcības plāna izstrādi

Saskaņā ar 02.12.2021. Cēsu novada domes lēmumu Nr. 384 "Par Cēsu novada kultūras attīstības stratēģijas 2030 rīcības plāna izstrādi 2022-2027.gadam un darba grupas izveidi", ir sagatavots starpziņojums par Cēsu novada attīstības stratēģijas izstrādi.

Ņemot vērā darba grupas diskusiju fokusu starpziņojumā ir iekļauts:

1. Vispārējs ziņojums par kultūras nozares attīstības tendencēm mūsdienās;
2. Latvijas pašvaldību kultūras pārvaldības modeļu apskats;
3. Informācija par darba grupā apskatītiem stratēģiskajiem jautājumiem;
4. Informācija un analīze par Cēsu novada kultūras pārvaldības potenciālajiem modeļiem un tālākām rīcībām.

Kultūras un radošo industriju nozīme mūsdienās

Aizvien biežāk kultūra (arī izglītība, veselības aprūpe, sociālie pakalpojumi) tiek analizēti starpdisciplināri, meklējot savstarpējo papildinātību un sinerģiju. Kultūra mūsdienās netiek apskatīta vairs kā izolēta nozare, bet tai tiek piešķirts būtisks tautsaimniecības nozares svars.

Latvijas Kultūras akadēmijas 2022. gada publiskotajā pētījumā "Radošās industrijas mazajās pilsētās: potenciāls un devumi ilgtspējai", kur kā pētījums lauks ir izmantota Cēsu pilsēta un Cēsu novads, norāda, ka **kultūras un radošo industriju nozare saistāma ar četriem ilgtspējas pilāriem – ekonomisko, sociālo, vides un kultūras.**

Tāpat arī Eiropas Komisijas finansētā pētījumā "Kultūras sektora ietekme Eiropas Savienībā"¹, kas publiskots 2021. gadā, ir uzsvērts, ka piemēri visā Eiropā pierāda, ka kultūru var izmantot ilgtspējas kontekstā. Pētnieki secina, lai gan politikas veidotāji lielā mērā atzīst kultūras sabiedrisko vērtību, tās kā ekonomiskās attīstības faktora potenciāls ne vienmēr tiek pilnībā izprasts. Kultūras un radošajām nozarēm ir spēcīga teritoriālā dimensija. Ieguldījumi šajās nozarēs var palīdzēt dažādot vietējo ekonomiku samazinot ekonomikas lejupslīdi, radot izaugsmi un darbavietas. Ieguldījumiem kultūrā var būt arī pozitīva ietekme uz citām vietējās ekonomikas un sabiedrības nozarēm, pateicoties to radītajam jaunrades un inovācijas potenciālam. Turklāt kultūras saturam ir izšķiroša nozīme informācijas sabiedrības izveidē, veicinot ieguldījumus platjoslas infrastruktūrās un pakalpojumos, digitālajās tehnoloģijās utt.

Kultūra un radošās industrijas ir vienas no Eiropas dinamiskākajiem sektoriem ar lielu ekonomisko potenciālu, nodrošinot 2,6% no Eiropas Savienības IKP, radot aptuveni 5 miljonus darba vietu visā Eiropas Savienībā. Bez tiešā ekonomikas pienesuma, kultūra ir nozīmīgs ekonomiskās un sociālo inovāciju virzītājspēks daudzās citās nozarēs, tajā skaitā – publiskā sektora pakalpojumu nodrošināšanā, ko nosaka sarūkošs iedzīvotāju skaits, bet augošas sabiedrības gaidas un prasības. 2016.gadā publikācijā Latvijas Kultūras akadēmijas zinātnisko rakstu krājumā "Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi" apraksta Dānijas pieredzi, kur tiek definētas piecas pazīmes sociālajām inovācijām, kur kultūras procesi tos var veicināt:

¹ <https://europa.eu/capacity4dev/culture-and-development---action-and-impact-project/wiki/iii-impact-cultural-sector-eu>

- Novitāte. Tam jābūt kaut kam jaunam (ne vienmēr pilnīgi jaunam izgudrojumam, bet vismaz jauninājumam attiecīgajā nozarē, ģeogrāfiskā apgabalā, mērķa grupā utt.).
- Efektivitāte. Tai ir jādabojas (labāk nekā pastāvošajam risinājumam).
- No idejas līdz tās īstenošanai – ar ideju vien nav pietiekami, tai ir jāīstenojas.
- Apmierinātas sociālās vajadzības. Sociālajām inovācijām ir jārisina problēmas, piemēram, nodrošinot pozitīvas pārmaiņas tādās jomās kā integrācija, veselība, senioru aprūpe, sociālā iekļaušanās, nodarbinātība, vide, noziedzības samazināšanās, izglītība utt.
- Uzlabota sabiedrības rīcīspēja. Sociālā vērtība tiek iegūta pašā procesā – ne tikai rezultātā.

Kā sociālās inovācijas, ko var veicināt kultūra un arī radošās industrijas, ir dažādi eksperimenti. Piemēram, *pop-up* aktivitātes. Dažādu sociālo grupu iesaiste dažādās aktivitātēs.

Tāpat kultūras sektors nodrošina īpašu būtisku pārnese faktorus (*spillover*) citās nozarēs. Piemēram, uzlabo biznesa kultūru un attīstīta uzņēmējdarbību, stimulē investīciju piesaisti, veicina inovācijas. Sabiedrībā kultūra veicina toleranci, empātiju. Kultūra attīstīta radošumu un motivē, iedvesmo sabiedrību jauniem sasniegumiem. Kultūrai ir neatsverama ietekme uz sabiedrību kopumā t.sk. uz sabiedrības labjūtu. Topošajās Kultūrpolitikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam "Kultūrvalsts" viens no virsmērķiem ir izvirzīta ilgtspējīga un sabiedrībai pieejama kultūra cilvēka izaugsmei un valsts attīstībai, apliecinot, ka kultūra ir būtisks resurss gan nacionālas valsts attīstībai, gan katra cilvēka personīgajai izaugsmei.

Kultūra ir arī publiskā sektora (pašvaldības) viens no sniegtajiem pakalpojumiem, kam ir svarīga nozīme investīciju, jaunu talantu un iedzīvotāju piesaistei un noturēšanai. Kultūras pakalpojuma pieejamība ir viens no būtiskajiem faktoriem blakus tādiem kā - pieejama un kvalitatīva izglītība un veselības aprūpe, attīstīta infrastruktūra, kvalitatīvs pašvaldības sniegto pakalpojumu tīkls un pašvaldības atvērtība jauninājumiem un eksperimentiem. Piemēram, OECD ziņojumā² "Gudri sarukt Igaunijā: reģionu sagatavošana demogrāfiskajām pārmaiņām" analizē Ziemeļvalstu pieredzi, kur iedzīvotāju skaita sarūkšana, veidojot reģiona pievilcību, tiek veicināta ar investīciju vides, daudzveidīgās dabas un kultūras piedāvājuma, kas to atšķir no lielām urbānām teritorijām, palīdzību.

Kultūra arī ietekmē vietējās kopienas, veidojot sadarbības tīklus. Rasa Šmite savā monogrāfijā "Kreatīvie tīkli" raugās vēl tālākā perspektīvā, rakstot - tradicionālajā izpratnē "kopienas" tiek definētas kā grupas, kurās indivīdi ir savstarpēji saistīti vari arī tie organizējas ar kopīgām vērtībām parasti vienā noteiktā ģeogrāfiskā teritorijā. Līdz ar interneta attīstību kopienas konceptam vairs nav tik svarīgi ģeogrāfiskie nosacījumi, jo cilvēkam ir iespēja veidot "virtuālas kopienas" digitālā bezrobežu telpā". Pateicoties interneta tīkla attīstībai - kultūras patēriņš kļūst daudz pieejamāks. Piemēram, ir iespēja apmeklēt virtuālus muzejus, tautas mantojums muzejos tiek digitalizēts, ir pieejami digitālo mākslas darbu tirgus un notiek biennāles utt.

Kultūras pārvaldība Latvijā

Latvijā nav noteikts vienots un konkrēts kultūras institūciju pārvaldības modelis pašvaldībās. To katra pašvaldība veido atbilstoši savām kompetencēm un noteiktām autonomajām funkcijām. Tikmēr Kultūras institūciju likums nosaka kultūras institūciju pamatmērķi, kas ir – kultūras vērtību radīšana, izplatīšana un saglabāšana. Kultūras institūcija veic vienu vai vairāku no šīm funkcijām: rada, uzkrāj, saglabā, pēta, dara pieejamas vai popularizē kultūras

² Shrinking Smartly in Estonia: Preparing Regions for Demographic Change, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/77cfe25e-en>.

vērtības; veic kultūrizglītojošo darbu; organizē kultūras pasākumus; vāc, uzkrāj, vērtē un analizē kultūras informāciju un nodrošina tās pieejamību sabiedrībai; organizē profesionālo apmācību kultūras jomā nodarbinātajiem; finansiāli atbalsta kultūras aktivitātes; rosina sabiedrībā interesi par kultūru un apmierina sabiedrības kultūras vajadzības; veicina jebkura sabiedrības locekļa iespēju sevi radoši izpaust un pilnveidot amatiermākslā un tautas mākslā.

Jau 2014. gadā Latvijas Nacionālais kultūras centrs, izstrādājot "Vadlinijas pašvaldību kultūras centru darbībai"³, konstatē, ka 20. gs. 90. gados, mainoties politiskajai un ekonomiskajai iekārtai, kultūras institūciju pārvaldībā ir vērojama liela decentralizācija. Tajā pašā laikā Latvijas Nacionālais kultūras centrs apskata trīs klasiskākos kultūras pārvaldības modeļus Latvijas pašvaldībās:

- A) **Vienots pārvaldības modelis** (kopēja aģentūra/pārvalde) ar kopēju nozares pārraudzību un koordināciju, metodisko atbalstu kultūras centriem pašvaldībā ir izteikts īpaši lielajos novados un pilsētās, kur ir aktīva kultūras dzīve un salīdzinoši daudz kultūras institūciju un ir nepieciešama kultūras nozares koordinēšana un pārraudzība;
- B) **Nevienots pārvaldības modelis**, kur koordinācijas un metodiskā atbalsta funkciju visam novadam īsteno kāds no kultūras centriem. Kā uzsver Latvijas Nacionālais kultūras centrs, – kultūras nozares attīstībai kopumā šajā pārvaldības modelī svarīgi, lai tiktu atrasts veids, kā saskaņot kultūras centru sadarbību ar pārējām kultūras institūcijām novadā/pilsētā;
- C) **Nevienots pārvaldības modelis**, kur katra pašvaldības kultūras institūcija, t.sk. katrs kultūras centrs darbojas patstāvīgi domes priekšsēdētāja/izpilddirektora vai pagasta pārvaldes vadītāja pakļautībā. Šis pārvaldības modelis raksturīgs pašvaldībām ar nelielu teritoriju/iedzīvotāju skaitu, kurā ir salīdzinoši maz kultūras institūciju. Būtiski, lai tiktu atrasts veids, kā saskaņot kultūras centru sadarbību ar pārējām kultūras institūcijām novadā/pilsētā.

Cēsu novada kultūras stratēģijas izstrāde

Saskaņā ar 02.12.2021. domes lēmumu Nr. 384 "Par Cēsu novada kultūras attīstības stratēģijas 2030 rīcības plāna izstrādi 2022-2027.gadam un darba grupas izveidi", darba grupa ir uzsākusi darbu pie Cēsu novada kultūras attīstības stratēģijas 2030 attīstības virzienu un rīcības plāna 2022.-2027.gada periodam izstrādes, ar mērķi veicināt ilgtspējīgu kultūras nozares attīstību Cēsu novadā, nodrošinot kultūras daudzveidību un pieejamību sabiedrībai, kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un veicinot kopienu pašorganizējošos procesus un dažāda mēroga sadarbības iespējas visā Cēsu novadā.

Lai definētu attīstības virzienus un rīcības plānu, vispirms tika izvērtēta Cēsu novada kultūras nozares aktuālā situācija, balstoties uz apkopotajiem datiem par kultūrvietu, tostarp estrādes, skaitu, pasākumu daudzveidību, skaitu un apmeklētāju daudzumu, amatiermākslas kolektīvu un to dalībnieku skaitu, kā arī veikta nozares SVID analīze. Konstatētas nozares stiprās un vājās puses, iespējas un draudi (*SVID analīze pielikumā*).

Cēsu novadā kultūras nozarei ir izteikts politiskais atbalsts kā prioritārai nozarei, bet trūkst efektīvas koordinācijas, plānošanas un sadarbības starp novada kultūras iestādēm, kultūras pārvaldība. Novadam ir izdevīgs ģeogrāfiskais stāvoklis un bagātīgs kultūrvēsturiskais mantojums, tradīcijas, sakārtota galvenā kultūras infrastruktūra, tostarp reģionālas nozīmes koncertzāle "Cēsis" un profesionālās ievirzes kultūrizglītības iestādes. Tomēr joprojām nepieciešama papildus kultūras infrastruktūra muzeja krātuvēm un amatiermākslas kolektīvu mēģinājumu telpas

³ <https://www.lnkc.gov.lv/lv/media/17194/download>

Cēsu pilsētā. Novadā ir aktīvas vietējās kopienas, radošās personības un kultūras nozares profesionāļi kā arī ir regulāras pašvaldības atbalsta sistēmas nevalstiskajam sektoram, piemēram kultūras projektu konkursi. Tomēr kultūras pasākumu budžets ir ļoti ierobežots, lai īstenotu plašu, kvalitatīvu un daudzveidīgu kultūras programmu. Novadā ir spēcīgas amatiermākslas tradīcijas līdztekus profesionālās mākslas piedāvājumam, kā arī to abu mijiedarbība. Cēsu novadam ir izteikti pozitīvs ārējais tēls, kas reizēm ir disbalansā ar iekšējo tēlu, tomēr jāsecina, ka kultūras mārketingš šobrīd ir salīdzinoši vājš un izkļiedēts Cēsu novadā.

Cēsu novadā kultūras nozarei tiek saskatītas arī daudz iespējas, piemēram, vienotas kultūras pārvaldības izveide, lai veicinātu savstarpējo sadarbību, kopīgu plānošanu, savstarpējo informētību, vienotu atbalsta sistēmu kultūras iestādēm, kā arī kultūras jomas nevalstiskajam sektoram un privātām iniciatīvām. Tomēr jāatzīst, ka izmaiņas kultūras pārvaldībā var negatīvi ietekmēt vietējās tradīcijas. Būtiskas iespējas kultūras nozarei ir attīstīties ilgtspējas virzienā (Eiropas zaļais kurss), latviešu vēsturisko kultūrtelpu kontekstā, starptautiskā sadarbība, sabiedrības saliedētība un kultūras diplomātija, jauniešu iesaiste kultūras procesos kā arī kultūras piedāvājuma nodrošināšana lauku teritorijā. Būtiskākie draudi, kas konstatēti ir sabiedrības noslāņošanās un zems iedzīvotāju ienākumu līmenis, iespējamais politiskā atbalsta samazinājums kultūrai, Covid-19 pandēmija un tās sekas, ģeopolitiskā situācija, kā arī kultūras piedāvājuma piesātinātība pret iedzīvotāju ierobežotajiem resursiem.

Darba grupa ir vienojusies par šādiem stratēģiskajiem mērķiem 2030. gadam.

2030.gadā Cēsu novads ir Eiropas nozīmes kultūras centrs, kurā ir:

1. Augsta līmeņa kultūras pārvaldība un pašvaldības atvērtība sabiedrībai. Kultūra ir stratēģiski svarīga un nozīmīga tautsaimniecības nozare, kas ietekmē novada ekonomiskos procesus un nodrošina sabiedrības labklājību.
2. Daudzveidīgs, laikmetīgs un sabiedrībai pieejams kultūras piedāvājums, veicinot tās atvērtību, empātiju un radošumu. Vienlaikus gan izteikta vietējo kopienu pašorganizēšanās spēja tautas mākslas, amatiermākslas kolektīvos un dažādās individuālās iniciatīvās, gan augstvērtīgs kultūras tūrisma piedāvājums.
3. Materiālā un nemateriālā kultūras mantojuma un kultūras tradīciju saglabāšana, pētniecība un pieejamība iedzīvotājiem.
4. Starptautiski atpazīstami kultūras notikumi un vietas, kas ir atvērtas jauniem kultūras un mākslas eksperimentiem, jaunradei un rezidencēm.

Darba grupa ir arī uzsākusi Cēsu novada kultūras attīstības stratēģijas 2030 attīstības virzienu 2022-2027 definēšanu:

AV.1: Inovatīva kultūras pārvaldības modeļa un kultūrpolitikas pamatnostādņu ieviešana Cēsu novadā, veicinot kultūras speciālistu, iestāžu un nevalstisko organizāciju savstarpējo sadarbību.

AV.2: Daudzveidīgs kultūras pakalpojumu piedāvājums un tā pieejamība dažādām sabiedrības grupām, respektējot pasākumu norises vietu dažādību un mazinot kultūras pasākumu potenciālo negatīvo ietekmi uz vidi.

AV.3: Kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana un mūsdienīga interpretācija, tostarp nemateriālā kultūras mantojuma un Dziesmu un deju svētku kustības nodrošināšana un pēctecība.

AV.4: Starptautiskās sadarbības veicināšana kultūras jomā.

Potenciālais kultūras pārvaldības modelis Cēsu novadā

Cēsu novadā kopumā ir decentralizēts kultūras pārvaldības modelis, neraugoties uz kopējas iestādes “Cēsu Centrālās bibliotēkas” izveidi, kur vienoti strādā visas novada bibliotēkas. Kultūras pārvaldības decentralizācija arī raksturo to, ka pašvaldībai vēl nav vienotas kultūrpolitikas, ir vērojama personāla atalgojuma atšķirības, ir zema ārējā finansējuma piesaistes kapacitāte, neskaidra ienākumu struktūra, atšķirīgs kultūras pasākumu skaits no kultūras nama uz kultūras namu utt. Tajā pašā laikā pozitīvi vērtējams, ka tiek nodrošināta un kopta vietējā kultūras telpa un vietējās tradīcijas.

Analizējot potenciālos pārvaldības modeļus, Darba grupa apskatīja divus kultūras pārvaldības pamatscenārijus.

Scenārijs Nr. 1 “Decentralizēts modelis”

Šajā scenārijā tiek saglabāts līdzšinējais Cēsu novada kultūras pārvaldības modelis, kura princips attēlots nākamajā attēlā.

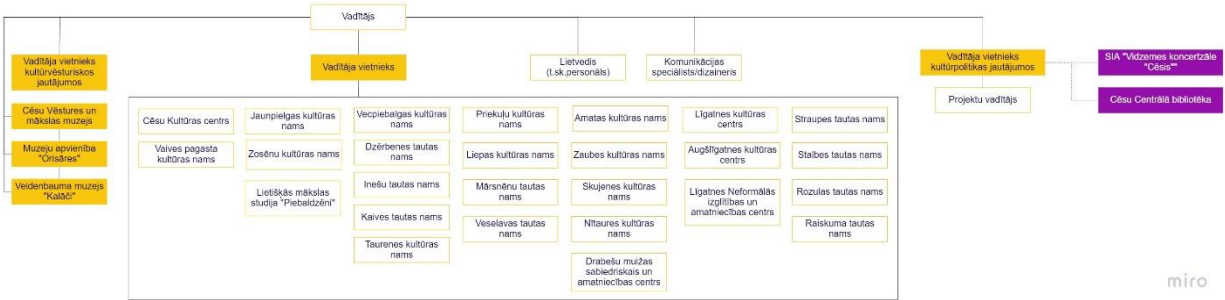

Decentralizētā modeļa stipro, vājo, iespēju un draudu analīze.

<p>Stiprās puses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktivitātes tiek plānotas vietējā līmenī 	<p>Vājās puses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nav vienota aktivitāšu un resursu plānošana • Savstarpēja konkurence • Nav vienots mārketingu un publicitāte • “Kāds” būs spiests strādāt vairāk, lai nodrošinātu vienotu saziņu un sadarbību ar valsts kultūras institūcijām, vienotas kultūras projektu programmas utt. • Nav vienots un sistemātisks metodiskais atbalsts kultūras vadības kompetenču pilnveidē • Nav vienota atalgojuma sistēma un pieeja
<p>Iespējas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Starpinstitucionālā sadarbība • Kultūras centru ikgadēji pašnovērtējumi un kvalitātes novērtējums • Kultūras komisijas izveide 	<p>Draudi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultūrvietu noslāņošanās – aktivitāšu, resursu, redzamības un atpazīstamības, kompetenču u.c. jomās

Scenārijs Nr. 2 “Vienots pārvaldības modelis”

Šajā scenārijā tiek veidota vienota kultūras pārvaldība un vienota pārvaldības institūcija Kultūras pārvalde, kuras modelis attēlots nākamajā attēlā.

Vienotā modeļa stipro, vājo, iespēju un draudu analīze.

<p>Stiprās puses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vienota kultūrpolitika • Aktivitātes tiek plānotas vietējā līmenī, atbilstoši vietējām kultūras un sabiedrības tradīcijām • Vienota aktivitāšu un resursu plānošana • Vienots metodiskais atbalsts kultūras vadības kompetenču pilnveidē • Vienots mārketingu un publicitāte • Vieglāk ieviest kopējas finanšu programmas • Palielināta kapacitāte ārējā finansējuma ieviešanai 	<p>Vājās puses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saskaņošana var aizņemt pārāk ilgu laiku
<p>Iespējas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Palielināt vidējo atalgojumu kultūras nozarē nodarbinātajiem • Attīstīt specifiskas un konkurētspējīgas kompetences, piemēram, arheoloģijā • Piesaistīt ārējo finansējumu vietējo aktivitāšu stiprināšanai, starptautisku sadarbības tīklu attīstībai • Kultūras centru ikgadēji pašnovērtējumi un kvalitātes novērtējums • Kultūras komisijas izveide 	<p>Draudi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktivitātes, kas balstītas vietējā identitātē un pašapziņā, īstenošana

Vienotam kultūras pārvaldības modelim ir izstrādāts arī potenciālais funkciju sadalījums, kas apskata funkcijas starp kultūras namiem (tautas namiem, saietu namiem) un vadību, tādējādi nodrošinot vietējās identitātes un sabiedrības iesaistes īstenošanas aktivitātes pagastos.

Kultūras pārvaldes struktūra	Galvenās potenciālās funkcijas
Vadītājs	<ul style="list-style-type: none"> • Īsteno valsts kultūrpolitikas virzienus • Kultūras nozares darba plānošana • Ikgadējo prioritāšu noteikšana kultūras nozarei un kultūras pasākumu gada plāna sagatavošana/apkopošana • Sadarbības ar pašvaldības kultūras iestādēm un struktūrvienībām nodrošināšana

	<ul style="list-style-type: none"> • Kultūras darbinieku profesionālās izaugsmes plānošana: kursi, semināri, pieredzes apmaiņa • Deleģējuma līgumu un pārvaldības līgumu par telpu un teritoriju izmantošanu pārraudzības nodrošināšana
Kultūrpolitikas, projektu un starptautisko sakaru nodaļa	<ul style="list-style-type: none"> • Novada Kultūras stratēģijas izstrāde, rezultātīvo rādītāju ikgadēja analīze, investējums un priekšlikumu sagatavošana nākošajam periodam • Sadarbības ar kultūras NVO un atbalsta mehānismu nodrošināšana • Starptautiskās sadarbības nodrošināšana • Lielo kultūras projektu sagatavošana, ieviešana un uzraudzība • Novada kultūras projektu konkursu organizēšana, atbalstīto projektu uzraudzība • Ikgadēja kultūras namu pašnovērtējuma organizēšana, attīstības priekšlikumu sagatavošana domei
Vadītāja vietnieks (kultūras centru pārvaldībai)	<ul style="list-style-type: none"> • Cēsu novada kultūras pasākumu budžeta veidošana, izpilde un uzraudzība saskaņā ar apstiprināto Kultūras attīstības stratēģiju • Cēsu novada kultūras centru pārraudzība • Amatiermākslas kustības koordinēšana un sabiedrības līdzdalības veicināšana • Valsts un novada nozīmes kultūras pasākumu koordinēšana

Analizējot ieguvumus, plusus un mīnus, darba grupa ir vienojusies par vienota kultūras pārvaldības modeļa ieviešanu, ietverot šādas nepieciešamības un turpmākās aktivitātes:

1. Pieņemt domes lēmumu par reorganizācijas plāna izstrādi, kurā tiktu veikta arī katra kultūras nama (kultūras centra, saietu nama utt.) darbības pašnovērtējums;
2. Analizēt kultūras namu (kultūras centru, saietu namu utt.) noslodzi, pieejamo finansējumu un plānotās 2022. gada aktivitātes;
3. Risināt jautājumu par kultūras nozarē nodarbināto atalgojuma konkurētspēju esošā kultūras nozares budžeta ietvaros.